

*Кірізлєєв Семен Миколайович,
здобувач кафедри криміналістичних експертиз навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів
Національної академії внутрішніх справ*

ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ

На сьогодні, питання криміналістичної класифікації протиправних посягань на культурні цінності не були предметом дослідження в юридичній літературі, а тому є актуальними і потребують розроблення.

Аналіз наукових публікацій дозволив нам в якості підстав криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень у сфері обігу культурних цінностей визначити елементи криміналістичної характеристики та виділити такі групи:

- *кримінальні правопорушення, що вчиняються шляхом привласнення знайденого або такого, що випадково опинилося в певної особи, чужого майна, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність (ст. 193 КК України).* Таким кримінальним правопорушенням притаманні наступні спеціальні криміналістичні ознаки:

1) предметом такого правопорушення є: а) майно, яке є чужим для винного; б) майно, яке знайдено ним, чи випадково опинилося в нього; в) майно, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність чи являється скарбом. М. О. Міщенко, досліджуючи проблеми кримінально-правової охорони культурних цінностей в Україні наголошує, що законодавчо визначене поняття «скарб» не повною мірою відображає його сутність і потребує змін, оскільки: у чинному ЦК України основною визначальною рисою є його вартість; не враховано те, що скарби могут мати не майнову цінність - становити інтерес для науки або мистецтва; позбавлена конкретики вказівка на належність скарбу до «інших цінностей» [1, с. 10];

2) спосіб вчинення правопорушення полягає у привласненні - тобто звернення такого предмета на свою користь, приховування факту його знайдення, тримання винним, з подальшим його використанням на свою користь;

3) слідова картина привласнення знайденого майна, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність відображає : сліди пальців рук, сліди інструментів, листування, документи про дозвіл на вивіз предметів, товарні чеки з антикварних магазинів, різного роду мікрооб'єкти;

4) особа правопорушника - осудна особа, яка досягла 16 річного віку.

- *кримінальні правопорушення, що вчиняються шляхом порушення встановленого порядку переміщення історичних та культурних цінностей через митний кордон України (ст. 201 КК України).* Вказаному виду кримінального правопорушення притаманні такі криміналістичні ознаки:

1) предметом протиправного посягання є історичні та культурні цінності. За дослідженням яке провів Я. В. Фурман, предметами контрабанди можуть бути : предмети нумізматики; рукописні та друковані книги, художні побутові прилади, музичні інструменти, годинники, твори декоративно-прикладного мистецтва (ікони, культовий посуд, побутові предмети); унікальні вироби з коштовних та інших металів (статуетки, посуд) [2, с. 6];

2) спосіб контрабанди культурних цінностей полягає у використанні тайників, інших засобів, що утруднюють виявлення предметів контрабанди під час митного контролю; переміщення предметів контрабанди в супроводжуваному та несупроводжуваному багажі; переміщення предметів контрабанди безпосередньо людиною (твариною), шляхом надання одним предметам вигляду інших; надання митному органу як підстави для переміщення через митний кордон України підроблених документів, документів, що одержані незаконним шляхом або таких, які містять неправдиві відомості, документів, котрі є підставою для переміщення інших предметів; шляхом фізичної (матеріальної) фальсифікації документів;

3) слідова картина контрабанди культурних цінностей, зазвичай, відображає: «сліди відображення» (сліди пальців рук, сліди інструментів та знарядь, сліди виробничих механізмів); «сліди-предмети» (листування, записи по розрахункам із співучасниками або клієнтами, різного роду мікрооб'єкти, дозвіл на вивіз предметів мистецтва, товарні чеки з антикварних магазинів;

4) особа правопорушника, в залежності від ролі в організованій групі, може бути: скупником, зберігачем предметів контрабанди, замовником, кур'єром, виконавцем; контрабанду культурних цінностей здебільшого вчиняють правопорушники від 20 до 40 років.

- *кримінальні правопорушення, що вчиняються шляхом порушення встановлених законом правил та порядку здійснення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини (ст.ст. 298, 298^і КК України).* Дана група правопорушень об'єднана за наступними спільними криміналістичними ознаками:

1) предметом незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини є пам'ятки - об'єкти культурної спадщини, що відносяться до пам'яток історичної або культурної або ж до археологічної спадщини. Пам'ятками - об'єктами культурної спадщини є предмети, які характеризуються такими рисами. Вони є: а) матеріальними об'єктами (споруди, комплекси (ансамблі), визначні місця, які належать до археологічних, історичних, монументального мистецтва, архітектури та містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтних видів культурної спадщини, будинки, укріплення, мости, залишки стародавніх поселень, місця битв, предмети одягу, ритуальні речі, зброя, статуї, письмові акти, кіно-, фото документи, тощо); б) становлять собою художню, історичну, етнографічну, наукову чи іншу культурну цінність; в) взяті державою під спеціальну

охорону (свідченням чого є рішення компетентного органу (щодо нерухомих пам'яток - це рішення про занесення до державного реєстру національного культурного надбання), а також охоронні знаки встановлені на самих об'єктах чи поблизу них);

2) спосіб кримінального правопорушення - незаконне проведення пошукових робіт на об'єктах археологічної спадщини, шляхом проведення археологічних розвідок, розкопок інших земляних чи підводних робіт (ч. 2 ст. 298 КК України передбачає діяння - незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин). Знищення об'єкта культурної спадщини, на думку В. В. Базелюка, це незаконне діяння, яке призводить до ліквідації, припинення його існування, тобто незворотного приведення об'єкта культурної спадщини в повну непридатність для використання за цільовим призначенням [3, с. 12]. Руйнування об'єкта культурної спадщини це незаконні діяння, які призводять до значного пошкодження об'єкта чи його частини, внаслідок чого об'єкт суттєво втрачає свої властивості, цінність та естетичний вигляд, але може бути відновлений без значних затрат. Пошкодження об'єкта культурної спадщини це незаконні діяння, які призводять до незначної негативної зміни об'єкта чи його частини, внаслідок чого він не суттєво втрачає свої властивості і цінність і може бути відновлений без значних затрат;

3) слідова картина незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини (знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини) є сліди-відображення, сліди-підготовки до вчинення правопорушення, сліди-знарядь розкопок, інструменти, сліди-предмети (археологічні карти, листування, записи про розрахунки із співучасниками);

4) особа правопорушника - характеризується його поведінкою, зазвичай, такі правопорушення вчиняються організованою групою, до її складу відносять: замовників; виконавців; скупників; кур'єрів; вчених, які володіють відомостями про місцезнаходження об'єктів археологічної спадщини і надають цю інформацію правопорушникам. Правопорушення вчиняють особи, які досягли 16 років, суб'єктом правопорушення передбаченого ч. 5 ст. 298 КК України може бути службова особа, яка має певні повноваження щодо об'єктів культурної спадщини, а також службова особа, до кола службових повноважень якої хоча і не входить виконання певних функцій з управління об'єктами культурної спадщини але яка, завдяки своєму службовому положенню, має можливість вжити необхідних заходів для їх вчинення іншими особами.

- *кримінальні правопорушення, що вчиняються шляхом розграбування національних цінностей на окупованих територіях (ст. 438 КК України).* Вказаному виду кримінального правопорушення притаманні такі криміналістичні ознаки:

1) предметом злочинного посягання є будь-яка власність, що є загальнонаціональною, державною, або власністю окремих юридичних та

фізичних осіб, і щодо яких, державою встановлено особливий охоронний режим, у тому числі, культурні цінності (пам'ятки архітектури, мистецтва, історії, тощо);

2) спосіб розграбування національних цінностей на окупованій території полягає у виявленні майна, яке може бути пам'яткою культури, окупаційною владою, накладання арешту на культурні цінності, огляд таких предметів, вилучення їх і обертання на користь окупантів, історичні або художні цінності, які не цікавлять ворога, знищуються;

3) слідова картина розграбування національних цінностей - відображає накази, директиви, протоколи огляду культурних цінностей, транспортні документи, опис предметів, доповіді посадових осіб окупаційній владі, пакувальні матеріали, транспортні засоби перевезення, фотозображення колекцій, акти прийому-передач культурних цінностей;

4) особа правопорушника, в залежності від ролі в організації розграбування культурних цінностей, може бути - військовослужбовець, службова особа, яка за своїми повноваженнями може видавати накази, які стосуються розграбування культурних цінностей. Накази про ці порушення можуть видаватися не тільки військовим, а й політичним керівництвом окупаційної влади.

Отже, розроблення класифікаційних систем дозволить: а) скласти цілісне уявлення про ієрархічну, вичерпну структуру системи елементів виділину при розділенні обсягу поняття кримінальних правопорушень, пов'язаних з культурними цінностями; б) розглянути їх в якості об'єктів спеціальних криміналістичних досліджень; в) виявляти серед них недостатньо вивчені об'єкти, які потребують першочергової уваги дослідника; г) визначати закономірні місця кожного елемента розділення, його зв'язки і співвідношення.

Список використаних джерел:

1. Міщенко М. О. Кримінально-правова охорона культурних цінностей в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / М. О. Міщенко ; НАВС. - К., 2014. - 21 с.

2. Фурман Я. В. Основи методики розслідування контрабанди культурних цінностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Я. В. Фурман ; Київський нац. ун-т внутр. справ. - К., 2009. - 21 с.

3. Базелюк В. В. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В. В. Базелюк ; Нац. універ. «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». - Х., 2012. - 22 с.